

УДК 342.001.73(477)

С. Соң,старший викладач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

СТРАТЕГІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ

Конституційний процес, що є природним явищем у кожній державі, невідмінно пов'язаний зі встановленням у цій державі такої публічно-правової системи конституційної організації сучасного суспільства, яка заснована на основі права, а саме конституціоналізму. Процес установаження українського конституціоналізму триває з дня незалежності України й до сьогодні, беззаперечно, вимагає постійного реформування як Конституції, так і національного права загалом. Тим більше сьогодні, коли Україна перебуває в складній правовій і політичній ситуації, що уповільнює її динаміку на шляху до статусу правової держави. Конституція в контексті цієї проблеми є не тільки кодифікованим «скелетом» державного права, а й політико-правовим актом стратегічного характеру.

Стратегія її повинна полягати в довготривалому планові розвитку України, а ще краще – бути актом, що передбачає всі можливі зміни в житті держави. Якщо не звертати увагу на вагомість значення цього документа, це може мати фатальні наслідки. «Ігнорування стратегічного характеру Конституції, розрахунок на самі лише тактичні завдання й тимчасові переваги знецінюють Основний Закон держави, позбавляючи при цьому національну юридичну систему міцного нормативно-правового фундаменту. Більше того, суто тактичні конституційні рішення, які не вписуються в науково обґрунтовану стратегію розвитку країни, як свідчить практика, заводять суспільство в «болото» політичної сваволі. Визначити та реалізувати стратегічну й тактичну складові оновлення Конституції – головне завдання

новітнього конституційного процесу. Не вирішуючи його роками, українське суспільство втрачає дорогоцінний час, усе більш відстаючи у своєму розвитку від інших країн, зрештою, деградує й скорочується на задвірки історії» [1, с. 6].

Це тлумачення проблеми вказує на важливість серйозного підходу до реформування Конституції України. Тим більше, коли частина території держави знаходиться в окупації, що також вимагає особливого конституційного регулювання, яке першочергово має забезпечити територіальну цілісність і зберегти українську державність загалом. Адже головним завданням держави сьогодні є саме забезпечення світоглядної політики, яка на перше місце ставить внутрішні й зовнішні інтереси України як незалежної, сучасної держави, що базується на праві та його верховенстві, діючи не тільки на розсуд органів державної влади, а й активно залучаючи носія державного суверенітету та єдине джерело влади в Україні – український народ, який опосередковано братиме участь у реформуванні Основного Закону України на прикладі низки європейських країн.

Метою статті є дослідження основних напрямів конституційних перетворень і формування стратегії реформування Конституції України.

Дослідження проблем конституційних перетворень в Україні ґрунтується на теоретичних працях представників вітчизняної й зарубіжної юридичної науки у сфері конституційної модернізації та реформи, серед яких – Ю.Г. Барабаш, А.З. Георгіца, А.А. Єзеров, В.М. Кампо, С.В. Ківалов, А.М. Колодій, І.О. Кравець, В.В. Кравченко,

Л.Т. Кривенко, А.Р. Крусян, О.В. Оніщенко, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко, А.О. Селіванов, М.І. Ставнійчук, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, В.М. Шаповал та ін.

Сьогодні конституційний процес в Україні має охопити якомога більший спектр важливих питань. Визначити й реалізувати стратегічну і тактичну складові частини оновлення Конституції – головне завдання новітнього конституційного процесу.

А.Р. Крусян слушно зазначає, що «конституційно-правове забезпечення сучасних перетворень в Україні в умовах становлення та розвитку українського конституціоналізму має відбуватися у напрямках: 1) здійснення модернізації Основного Закону та конституційного законодавства в контексті еволюційного розвитку системи конституціоналізму; 2) усунення існуючих дефектів (зокрема законодавчих колізій, що існують у Конституції та конституційному законодавстві); 3) усунення прогалин у конституційно-правовому регулюванні, які існують у поточному конституційному законодавстві. Так, до основних сфер відносин, де є прогалини, слід віднести формування ефективної моделі взаємодії між урядом, президентом і парламентом, реформи судоустрою, територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні; 4) здійснення систематизації конституційного законодавства, перш за все, у формі інкорпорації, з розміщенням інкорпорованого матеріалу за предметом правового регулювання, тобто за інститутами конституційного законодавства (конституційно-законодавчі інститути), яка має поєднуватися з переробкою чинних конституційно-правових актів, а також з можливою їх частковою кодифікацією і консолідацією; 5) удосконалення конституційного законодавства України та його розвиток у напрямках (тенденції розвитку конституційного законодавства): інтенсифікації законотворчого процесу за умови дотримання «якості» законів; новелізації законодавства; адаптації законодавства до законодавства

Європейського Союзу; демократизації конституційного законодавства та інтеграції загальнолюдських принципів у національне конституційне законодавство України; підвищення людського виміру; соціалізації; гуманізації; удосконалення законодавства у напрямі відповідного конституційно-правового забезпечення розвитку громадянського суспільства в Україні» [2, с. 720].

Виходячи з правової природи та змісту Конституції України, можемо окреслити декілька стратегічно важливих питань, які мають бути вирішені в ході оновлення Основного Закону України.

На першому місці має бути вдосконалення механізму забезпечення прав людини. З огляду на це доцільним є реформування інституту адвокатури, на який, згідно з останніми конституційними змінами, буде покладено такі завдання, як забезпечення права на захист від обвинувачення, представництво в суді та надання інших видів професійної правничої допомоги. Необхідно підвищити вимоги до здобувачів права займатись адвокатською діяльністю, а також посилити громадський контроль за функціонуванням адвокатури та відповідальність адвоката.

Разом із тим потрібно розширити права Уповноваженого Верховної Ради з прав людини і створити його регіональні представництва, що підвищать ефективність його діяльності.

Крім того, варто на конституційному рівні закріпити права юридичних осіб (підприємств, установ та організацій), гарантії їх захисту і способи взаємодії з органами державної влади й місцевого самоврядування.

Не менш важливою, з огляду на забезпечення реалізації права громадян України, є участь в управлінні державними та місцевими справами й розвитку народовладдя в Україні, впровадження так званої «електронної» демократії, яка була започаткована в Україні інститутом електронних петицій Президенту України, Верховній Раді України й Кабінету Міністрів України. Крім того, вбачається нагальним закріплення на

конституційному рівні права народної законодавчої ініціативи щодо прийняття, зміни чи скасування закону, яка має бути обов'язково розглянута парламентом. Іншим способом участі громадян України в законотворчому процесі має стати обов'язкова громадська експертиза нормативно-правових актів і прийняття інших важливих державних і місцевих рішень.

Серед стратегічних напрямів конституційних перетворень можна назвати форму державного правління, без трактування якої процес конституційного реформування позбавлений чіткого бачення кінцевої мети та способів її досягнення. Співвідношення статусів глави держави й парламенту на користь останнього та реальний перехід до парламентсько-президентської республіки досі залишаються актуальними, через те що спроба на практиці реалізувати цю форму правління виявилася складною за наявної політичної системи в державі. Реформа повинна включати змістовний комплекс змін усіх без винятку державних інститутів, передусім парламенту як провідної ланки в парламентсько-президентській моделі.

При цьому, враховуючи суттєвий вплив на цей процес інститутів громадянського суспільства, а саме політичних партій, потрібно більш детально регламентувати їхню діяльність. Зокрема, наразі для забезпечення демократичності й прозорості функціонування публічної влади потрібно врегулювати права та обов'язки опозиційних політичних партій.

Водночас існує необхідність у децентралізації влади в Україні, що дасть змогу обмежити надмірні повноваження центральної влади, передасть їх певну кількість на місця (в регіони). Однак не варто плутати децентралізацію з федералізацією регіонів, що є фундаментально різними поняттями. Децентралізація передбачає «ліквідацію обласних і районних державних адміністрацій та створення виконавчих комітетів у кожній відповідній області і районі та передачу їм державно-владних повноважень

по фінансах, економіці і гуманітарній сфері» [3, с. 9]. Федералізація безпосередньо передбачає зміну форми адміністративно-територіального устрою країни. Побудова влади за федеральним принципом загрожує тим, що місцеві політики зможуть поширити настрої сепаратизму за прикладом східних регіонів, що є категорично неприйнятним задля збереження власної державності й суверенітету України. Тому прийнятною є реформа децентралізації, яка дасть поштовх до повноцінного розвитку громад і стосуватиметься всіх аспектів повсякденного життя кожного громадянина. Різний спектр адміністративних послуг (наприклад, отримання різних дозволів, реєстрації для ведення бізнесу), залучення інвестицій самостійно можна буде реалізовувати на місцях. Реформа дасть можливість поліпшити життя як у своїй громаді, так і в країні загалом.

Важливим є також удосконалення конституційно-правового регулювання питань діяльності Конституційного Суду України, розширення його повноважень, що сприятиме посиленню правової охорони Конституції України, укріпленню конституційної законності й забезпеченню конституційного правопорядку. Запровадження інституту конституційної скарги, а також визнання неконституційними актів органів місцевого самоврядування мають стати початком формування нового механізму конституційного контролю.

Проте діяльність Конституційного Суду України та системи судів загальної юрисдикції стане ефективною лише в разі забезпечення незалежності судової гілки влади й формування високопрофесійного судового корпусу, що має спиратися на відповідні конституційні норми.

Цей перелік сфер реформування не є вичерпним, він, без сумніву, має й інші важливі питання. Але для будь-якої стратегії ключовим є формування мети та очікуваних результатів. Так, метою конституційних перетворень має бути вдосконалення Конституції України й передусім забезпечення прав людини та громадянина в Україні, функціонуван-

ня народовладдя, а основні результати мають сприяти розвитку і ствердженню української держави.

Варто погодитись із А.Р. Крусян у тому, що «основними очікуваними результатами конституційних перетворень на сучасному етапі конституційного процесу в Україні є трансформація публічної влади у напрямку її демократизації, формування та поступовий розвиток України як унітарної децентралізованої держави, розширення повноважень регіонів із визначенням їх статусу в контексті конституювання регіонального самоврядування, оптимізація системи місцевого самоврядування, що в сучасних умовах для України є гарантіями збереження її територіальної цілісності, стабілізації соціально-політичної ситуації та, водночас, є конституційно-правовим підґрунтям подальшого розвитку України як демократичної правової держави» [4, с. 173].

Саме зміни до Конституції повинні забезпечити той фундамент змін і побудови європейської демократичної країни в Україні, де кожен українець матиме своє гідне місце. Обираючи новий вектор розвитку, громадянське суспільство має тяжіти до правових стандартів європейського товариства. А стимулом і головним завданням має стати встановлення де-факто правової держави, яка буде відповідати всім критеріям такої. Українська Конституція повинна стати документом національної єдності, а не тим, що порушить її державність, її суверенітет задля інтересів інших держав.

Крім того, частиною стратегії є планування установа строків її здійснення, що наразі відсутнє в процесі конституційної модернізації, та визначення відповідальних осіб. Останніми в Україні, безумовно, повинні стати народні депутати України та глава держави.

У висновку можна зазначити, що нагальним завданням українських законодавців є формування стратегії конституційної реформи з окресленням мети й очікуваних результатів конституційних змін, строків її проведення та напрямів модернізації, серед яких мають бути такі:

– удосконалення конституційного статусу людини та громадянина в Україні особливо в частині посилення правового захисту;

– розвиток наявних і впровадження нових форм народовладдя в Україні, а також створення механізмів взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами публічної влади;

– конкретизація форми правління та функціонування органів публічної влади, зокрема, через реформу децентралізації;

– посилення правової охорони Конституції України за рахунок розширення повноважень Конституційного Суду України.

Ключові слова: стратегія, конституційна реформа, Конституція України.

Стаття присвячена проблемі стратегії проведення конституційної реформи в Україні, а також визначенню основних напрямів конституційних перетворень.

Стаття посвячена проблеме стратегии проведения конституционной реформы в Украине, а также основным направлениям конституционных преобразований.

This article is devoted to the strategy of constitutional reform in Ukraine, as well as the main areas of constitutional reforms.

Література

1. Ющик О. Конституційний процес і реформи в Україні: стратегічні й тактичні питання / О. Ющик // Юридичний вісник України: Загальнонац. правова газ. – 2015. – 4–10 липня. – С. 6.
2. Крусян А.Р. Науково-практична парадигма конституційних перетворень в Україні / А.Р. Крусян // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – Вип. 62. – С. 720.
3. Святоцький О. Пріоритети новітнього конституційного процесу в Україні / О. Святоцький // Право України: Юрид. журн. – 2014. – № 7. – С. 9.
4. Крусян А. Фактори конституційного процесу в сучасній Україні: у пошуках стабільності та демократичного розвитку / А. Крусян // Право України: Юрид. журн. – 2014. – № 7. – С. 173.